

ЗНАЧЕННЯ ПОЕЗІЇ ТА МИТЦЯ У СУФІЗМІ

Прушковська І. В.

Творчість у суфізмі входить в поняття віри як дійовий естетичний початок культури буття, а однією з найважливіших функцій буття визнається краса. Створення віршів для того, щоб передати події, ідеї та звичаї, мало особливе значення, адже воно вміщувало переважні погляди і доктрини, які склались в духовності народу на тому або іншому етапі розвитку. Проникнення до глибин суфізму шляхом ознайомлення з писемним матеріалом приводить у давнину століть, адже духовною потребою суфіїв було збереження надбань суфізму в літературній спадщині. Засади суфійської літератури базуються на естетичному началі і є виявленням взаємозв'язку між вірою та знанням, а розуміння краси земної та краси божественної пов'язане із знанням про форму, зміст та структуру буття.

Актуальність пропонованого повідомлення полягає у спробі окреслити важливість поезії та митця у суфізмі з метою поглибленої розвідки літератури Дивану. **Новизною** повідомлення є репрезентація творчості турецького поета-суфія Шейха Галіба, життя якого є прикладом суфійського шляху.

Питання розвитку суфізму досліджували такі відомі вчені, як Б. Айвазоглу, Ш. Акташ, А. Альпарслан, Ш. Аннемарі, А. Арберрі, А. Ари, Т. Арсевен, В. Дж. Ашкун, Х. Аян, А. Баузани, Є. Бертельс, К. Більгегіль, А. Н. Болдирев, Е. Браун, А. Гьольпинарли, Г. Гаврич, Е. Гібб, А. Кримський, Я. Ріпка та інші. Аналіз досліджень цих вчених виявляє кардинальні відмінності, особливо стосовно питання виникнення суфізму. Але наявна і спільна точка зору на те, що суфізм – це ісламський містицизм, система таємничих почуттів, що спирається на вірування в єдиного Бога – Аллаха і в те, що людина є частиною саява і сили Аллаха, яка на певний час відокремилась і отримала тіло людське. Це віровизнання сприяло великій повазі, шані та любові у стосунках усього людства.

“Суфії жили за тими правилами, за якими жив пророк Мухаммед та його друзі, мали чисте серце та душу, щоб серцем бути пов'язаним з Аллахом в любові до нього. Мали гарний характер і були завжди ввічливими, правдивими, невибагливими, що допомагало їм підтримувати свій духовний рівень” [Arseven 2004, 213].

Шляхи суфіїв відрізняються способами досягнення Аллаха. Суфії, які йдуть шляхом Корану, на своєму шляху досягнення Аллаха керуються наукою та знаннями, спираючись на почуття, бажання, очікування. Інші абстрагуються у своєму прагненні і досягають Аллаха шляхом душевного екстазу [Selvi 1997, 409]. Суфізм (араб. – тасаввуф) став підґрунтям для розквіту і панування протягом багатьох століть течії тасаввуф у літературі. Поети були основними поширювачами суфійської думки. Поезія суфійських теоретиків стала головним знаряддям у досягненні філософсько-релігійних, морально-етичних та мистецько-естетичних цілей. Вони змогли у своїй поетичній творчості розв'язати найскладніші питання свого часу. Якщо між поезією та філософією протягом століть існували розбіжності, то суфізм направив їх в єдине русло. У літературі течії тасаввуф основною темою є шаноба до сакрального, вірші насичені своєрідними термінами, алегоріями, переносним значенням слів. Значна кількість суфійських термінів і символів сприяла розумінню ісламського містицизму. Суфійські містики у своїй практиці спирались на священну книгу мусульман Коран як на програму особистого, сімейного, суспільного, економічного, правового життя. У Корані певні айти несуть інформацію про досягнення таких наук, як астрономія, метеорологія, фізика, хімія, математика, таїну репродукування людини тощо. Роль поета в суспільстві в Корані розглядається в сурі 27 “Поети” (Шуара).

Увага до поетів викликана тим, що у всі часи поезія, що часом відображає суб'єктивне сприйняття світу, власний емоційний настрій її автора, іноді неврівноваженого, нездатного знайти своє місце в житті або ґрунту для стійких моральних орієнтацій, негативно впливала на формування світосприйняття тих читачів, яких можна було легко підвести під чужий вплив [Коран 1997, 749].

Суфії вважають справжніми віршами такі, що не затьмарюють розум читача нісенітницями про появу чи існування світу та не спонукають його до відмови від релігії. “Справжнім поетам не пристало використовувати занадто багато словесних прийомів заради прикраси лексики свого твору” [Кіліс 2004, 23]. “За Кораном поети, які намагаються ставити своє слово вище за слова священної книги, є злодіями та чаклунами, а їхні вірші – брехнею. Адже у часи появи мусульманства майже вся існуюча поезія була антирелігійною” [Кіліс 2004, 25]. Коран має таку красу слова та стилю,

що всі майстри слова, і не тільки арабські, схилились перед ним, а справжні спеціалісти з літератури, побачивши пишноту його змісту, вклонялись цьому царю всіх слів.

Коли безсмертний та славетний Бог послав Коран;

У тій книзі поєднались особливість пишномовності та красно-мовність і обеззброїли навіть наймайстерніших поетів народу.

І Аллах зауважив народові, який збився з правильного шляху, що спроба створення хоча б чогось схожого на Коран доведе їм їхню безпорадність [Şeyh Galib 2003, beyt 758–760].

Досі існує верховенство слова Бога, який є вічним і має велику силу, продовжує справляти вплив і стоїть на своїй позиції [Şeyh Galib 2003, beyt 761].

Певна річ, будь-яка епоха неодмінно має одного-двох поетів, які розповідають людям, що таке безсилля у промовлянні гарних слів;

Вони майстерно використовують усю свою уяву і, зрештою, заперечують свою немічність [Şeyh Galib 2003, beyt 771–772].

Великий суфійський поет Шейх Галіб (Галіб Есад Мегмет Деде) народився 1757 року в Стамбулі. Пізніше, у 1783 році, він напише:

Сяйво натхнення, яке я взяв у Мюршіда Анатолійської країни (Мевляни), поширило моє сяйво на весь світ;

Воно мене, як дитину мисри, годувало з народження молоком слова і поставило на ноги.

[Şeyh Galib 2003, beyt 2025–2026]

У віці 25 років Галіб вже мав свій “Диван”. Створена ним поема, у якій він розкрили своє світобачення до обриву сенсу буття, досягнув втілення та найвищого розкриття значень і сили поетичного слова – месневі “Гюсн та Ашк” (Краса та Любов), оповідала про сутність стосунків його з Богом. В одному з бейтів цього твору він таким чином пояснює своє натхнення:

Не думай, що мудрість та успіх моїх висловлювань залежить від мене самого; сприйми це так, що Аллах допомагав мені! [Şeyh Galib 2003, beyt 2022].

Шейх Галіб оспівував дар мовлення, яким наділив Бог людину. Ось кілька його бейтів, присвячених слову (у месневі “Гюсн та Ашк” Сюган – Божественне Слово):

Він (Сюган) вбрався у зелений, наче небо, одяг, і Гизир значення тримався за його заполу.

Варто було йому лише захотіти, і він міг без зброї припинити війну.

Якщо він хотів, він робив закоханими смерть і життя.

[Şeyh Galib 2003, beyt 1885–1887]

Зелений колір символізує життя; небо є символом недосяжності; Гизир завжди приходиться на допомогу, він безсмертний, тому що випив води вічності; значення – це те, заради чого народжуються поетами.

“За одним з хадісів, пророк Мухаммед вважав, що є вірші чаклунські, але є й такі, які оберігають мудрість. Він особисто був прихильником поета свого часу Гасана б. Сабіта, вірші якого були сповнені мудрості та любові до Бога. Пророк Мухаммед дотримувався твердження, що натхнення до написання мудрих віршів передається від Аллаха архангелом Джебраїлем“ [Кіліç 2004, 26].

Суфій Шейх Галіб також наголошує, що на слова, якими люди на живить свою поезію, надихає сам Творець:

Так само, як для справи потрібен той, хто буде її робити, так і для того, щоб промовити слово, потрібен той, хто буде спонукати до цього.

Великий Аллах є тим, хто наділяє щедротами слово. Адже людина заслуговує на цей дар.

Справді, як якостям Бога немає кінця, так і повнота та щедроти слова не припиняються [Şeyh Galib 2003, beyt 747–750].

Поет високо цінує справжніх майстрів слова, до яких приписує і себе, і зневажає тих, хто лише робить вигляд митця. Шейх Галіб чітко окреслив своє ставлення до несправжньої поезії, різко критикуючи її представників у месневі “Гюсн та Ашк”. Тема митця у творі “Гюсн та Ашк” гармонійно поєднується з загальним змістом, адже метою автора є зображення шляху суфія до Краси, яка має необмежену кількість значень:

Декілька дурнів, які вважаються дуже розумними, сказали, що немає нових думок і значень.

Ніби попередні знавці слова переказували те, що вже було сказане до них.

Вони вважають, що ні в кого вже не залишилось майстерності, що справа поетів полягає лише в крадіжках.

Правда, не варто витратити й слова, щоб відповісти на ці нісенітниці;

Але існують і кілька таких низьких створінь, які сидять, ніби

птах Какнюш, і куняють носом у прокуреній кав'ярні, вважаючи себе найвитонченішими майстрами слова, і підлабузнюючись, кажуть:

“Панове, ось така ця справа, хіба залишилися ще не сказані слова, чи є ще не пояснені значення?”

Вони заради того, щоб продати один одному свої вірші, не визнають нових, ніким ще не згаданих значень;

Вони ходять вулицями з крамниці в крамницю із збірками своїх творів та з чорнилом за поясом...

Великий поет Сабіт, похитавши здивовано головою, каже про них:

“Самі не мають таланту і ще хочуть затьмарити ранок віршу!”

А ще серед грамотних людей теж трапляються деякі поети, вони здебільшого є учителями писців.

Вони в своєму легкому вовняному одязі надуті вихваланням, наче вітрила на човниках, без упину коливаються на хвилях моря термінів.

Вони вважають найпрестижнішою річчю вивчення напам'ять “Мюншеат” Рагиба.

А потім кілька молодих красенів, тамбур, вино та кілька диванів (поезій);

Якщо людині, яка працює, раптом набридає працювати, то це, виявляється, є причиною сили!

І ось, чи не є це тим, що ти називаєш вадою парубка?.. Чи можуть бути хорошими вірші такої людини?..

З нещирості не народжуються поети, і я навіть не хочу про них говорити!

І що, молла буде оцінювати вірш, спираючись на приклади з Тельгіса? Яка удавана робота!

Зустрічаються деякі люди в місті, які цікавляться мистецтвом і літературою; є й такі друзі, які прагнуть мистецтва і таланту;

Такі люди отримали освіту у дервішів в Торані, а розповіді почули у Ревані.

Вони намагалися, наче мухи, забруднити мед віршів неправильними та брехливими словами.

Тобто вони прагнули того, щоб вірші, наповнені новим значенням, зникли так само, як правильна природа поетики [Şeyh Galib 2003, beyt 710–738].

Шейх Галіб вважає, що вірш має бути сповнений духовності, ширості, мудрості, а сам поет має вкладати сенс у кожне слово; джерелом же натхнення поета має бути його щире почуття любові до Аллаха:

Бути поетом – означає бути майстром серця, бути м'якою людиною з добрим характером.

Невже нікчемна людина, яка живе під впливом шайтана, може випити прекрасний келих поезії і відчутти щирість серця?

Поет повинен страждати і уболівати; це повинно бути невід'ємною часткою його єства.

Справжній поет не принижується до опису краси обличчя та вуст, а змушує неповторні троянди розпускатися в самій душі;

Сокіл фантазій всюди літає, зупиняється на кожному пагорбі і полює на газелей поезії та значень.

Поет – це той, хто, потрапляючи на шлях, сповнений безоднею своїх фантазій, не принижується до пліток.

Коли починаються розмови про знання, то його перо стає обізнаним у тих справах.

Справжній поет – лише той, який занурившись у море думок, може дістати неповторні перлини.

Перлини, які я маю на увазі, не є простим складанням до купи слів “брови” та “очі”.

Люди, які поєднавши ці прикрашені та пусті слова, вважають, що вони написали вірш, схожі на курку, яка здіймає страшний галас через одне яйце.

Шейх Галіб шанує своїх попередників, наставників, справжніх поетів, згадуючи про значення їхньої спадщини:

Де зараз покійний Нермі Одабаши, славетний поет з Анатолії?

А безталанний Міхнеті, а дорогий Айні Челебі?

На жаль, вони пішли з цього життя разом із своїми віршами, а залишились лише ми, як уламок меча [Şeyh Galib 2003, beyt 719–721].

Фірдевісі, Гюсрев та Нізамі досягли великих висот у складанні віршів;

Фузулі писав стилем Невая... [Şeyh Galib 2003, beyt 794–795].

Усі ті тоненькі візерунки були настільки ж ніжними та тендітними, як і уява поета Шевкета [Şeyh Galib 2003, beyt 1718].

Звичайно, не можна заперечувати тонкощів природи, скільки їх існує в природі (насправді).

Нехай тисячу разів донесеться до них хвала наша, а до тих, хто не терпить їх – тисячу разів прокляття! [Şeyh Galib 2003, beyt 798–799].

Шейх Галіб найкращим чином окреслив риси та обов'язки справжнього поета. Цей заклик його – до всіх, хто знає ціну поезії:

Друзі, цінуйте нас, тому що здібних людей вже немає [Şeyh Galib 2003, beyt 722].

Поезія для суфіїв подібна молитві, вона відтворює зліт та падіння, радощі та смуток, відсвічуючи внутрішній світ особистості. Як особлива форма естетичної діяльності людини, поезія збагачувала, удосконалювала духовний світ суфія. Збереження суфійських традицій здійснювалось завдяки творчому та сумлінному відношенню до спадщини попередніх поколінь, як великий суфій Шейх Галіб присвятив своє життя продовженню справи суфійського учителя Мевляни. Тема поезії та митця в естетичній концепції Шейха Галіба пов'язана з його суфійським світоглядом, налаштованим на самовдосконалення особистості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Коран // Пер. с араб. В. Пороховой. – Благотворительный фонд Заида Бен Султана Аль Нахаяна, 1997. – 800 с.
2. Arseven T. Nur denizinden damlalar ahlak, tasavvuf, kemalat. – İstanbul: Sır Yayıncılık, 2004. – 735 s.
3. Kılıç M. E. Sufi ve şiir. Osmanlı Tasavvuf şiirinin poetikası. – İstanbul: İnsan yayınları, 2004. – 208 s.
4. Selvi D. Kur'an ve Tasavvuf Tefsirlerin Tasavvufa Bakışı. – İstanbul: Şule Yayınları, 1997., – 574 s.
5. Şeyh Galib. Hüsn ü Aşk. Metin-Nesre Çeviri Nur Doğan M. – İstanbul: Ötüken, 2003. – 420 s.